

Новицький І. В.

аспірант кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Уманського національного університету садівництва

Novytskii I. V.

Post-graduate student of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Exchange Activities
Uman National University of Horticulture

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF ECONOMIC RELATIONS OF BUSINESS ENTITIES OF GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX

Анотація. У статті узагальнено теоретичні підходи до розвитку інтеграційних процесів у аграрно-промисловому виробництві та обґрунтовано систему факторів, що визначають динаміку цього процесу у зернопродуктовому підкомплексі. На основі аналізу принципових формальних та змістових характеристик аграрно-промислових структур представлено авторське трактування їхніх сутнісних основ.

Ключові слова: зернопродуктовий підкомплекс, інтеграція, кооперація, аграрно-промислові формування, сталий розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Сучасний вітчизняний аграрний сектор побудований на принципах рівних можливостей для розвитку різних видів та форм господарювання, як то державні підприємства, приватні корпоративні структури, кооперативи, фермерські та господарства населення. Така багатокладність забезпечує гнучкість та адаптивність національного й регіонального аграрно-промислового виробництва до мінливих ринкових умов, а також регіональної специфіки розвитку.

У таких умовах можна стверджувати про об'єктивний характер інтеграційних процесів з позиції необхідності поступального розвитку та удосконалення технологічної основи функціонування підприємств продуктивних вертикалей з урахуванням часових і територіальних особливостей. А сучасні виробничі сили, що перебувають у процесі перманентних технологічних удосконалень, спонукають до акумулювання значних капітальних ресурсів у процесі аграрно-промислової інтеграції. Переваги інтегрованого розвитку підприємств продуктивних підкомплексів можуть бути реалізовані за умови врахування особливостей сучасного етапу розвитку аграрної економіки, під впливом яких формуються комплексна дія (співвідношення, значимість, рівень впливу) організаційно-економічних факторів в межах кожного продуктового підкомплексу, в тому числі зернопродуктового, що являє собою відкриту систему зі складними зв'язками між учасниками технологічної вертикалі. Такі зв'язки налагоджуються з приводу зберігання і переробки зерна, його дистрибуції, матеріально-технічного забезпечення, виробничо-технологічного обслуговування, фінансово-кредитного, страхового забезпечення, логістичного та інформаційно-консультаційного обслуговування тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науковий доробок щодо розвитку зернопродуктового підкомплексу є структурованим та носить частковий характер. В опублікованих протягом останніх років працях рідко аналізується та оцінюється цілісний розвиток підкомплексу, збалансованість його складників. Натомість поширені публікації з проблем ефективного функціонування зернового підкомплексу, зернового господарства, де ці поняття ототожнюються та характеризуються як зер-

нова галузь без її характеристик як підкомплексу у складі комплексу вищого порядку. Сумнівним також вважаємо ототожнення хлібопродуктового та зернопродуктового підкомплексів. Так, М.Ф. Плотнікова у складі хлібопродуктового підкомплексу об'єднує виробників зерна, підприємства з його переробки, виробництва сировини для харчової промисловості і продукції кінцевої переробки [1]. Таке визначення характеризує функціонально-галузеву структуру зернопродуктового підкомплексу, адже продукцією кінцевої переробки зерна не завжди є хліб та хлібобулочні вироби. Підтвердженням цього є характеристика кінцевої продукції зернопродуктового підкомплексу, що включає хліб і хлібобулочні вироби, борошно, крупи, макаронні, кондитерські вироби, комбикорми. О.В. Сидоренко розширює асортимент, включивши до нього спирт, крохмаль, олію, насіннєвий зерновий фонд, зерно резервних, страхових запасів, а також експортні обсяги зерна та біопаливо із зернових ресурсів. [2, с. 10].

Складність процесу відтворення в межах зернопродуктового підкомплексу, його багаторівневості і структура його учасників вимагає системного аналізу його галузевого (рівень участі суб'єктів підгалузевий сільськогосподарства та галузей промисловості, заготівельних, торговельних, логістичних, інфраструктурних організацій [3]), територіального (територіально-географічна організація, зосередженість і масштаби [4]), функціонального (систематизована сукупність суб'єктів послідовних стадій продуктового ланцюга, наявність яких визначається специфікою виробничого процесу і технологічним взаємозв'язком [5]), організаційного (спосіб упорядкування взаємозв'язків між галузями та їхніми суб'єктами [6]), компетентнісного (внутрішньогалузевий поділ праці [4]), управлінського (взаємодія органів управління та узгодження цілей та інтересів об'єктів управління різного рівня з загальносистемними інтересами [7]), соціально-економічного (особливості прояву виробничих орієнтирів розвитку та досягнення соціальної однорідності [8]) аспектів.

У результаті узагальнення теоретичних основ функціонування зернопродуктового підкомплексу та особливостей сучасного етапу його розвитку можна констатувати значні

відхилення розвитку цієї економічної системи від реалізації стратегічних принципів сталого розвитку. Організаційно-економічна розрізненість його учасників, відсутність органів управління є значною перешкодою у досягненні синергетичного ефекту на регіональному та національному рівнях. Це свідчить про недосконалість інтегрованого розвитку підприємств зернопродуктового підкомплексу

Забезпечення сталого розвитку зернопродуктового підкомплексу, його ефективного функціонування є багатовекторним процесом, що оптимізує суму вертикальних товарних та фінансових потоків у системі виробничо-економічних зв'язків між суб'єктами з урахуванням дестабілізуючого впливу зовнішніх факторів та потребує узагальнення теоретичних основ формування таких зв'язків, що є метою статті.

Результати дослідження. У сучасних умовах під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів набули розвитку різні форми аграрно-промислової інтеграції, які різняться за характером відносин власності та господарських зв'язків, рівнем самостійності учасників, системою управління. Еволюційний розвиток інтеграційних процесів під впливом комплексу факторів вимагає їх класифікації. При цьому окремі автори обґрунтовують спонукальні мотиви для окремих видів інтеграції (горизонтальної, вертикальної, диверсифікованої) [9], для її галузевих учас-

ників (сільськогосподарських, переробних підприємств) [10] або для специфічних видів інтегрованих формувань (агрохолдинги) [11]. Проте інтенсивність інтеграційних процесів, їхній характер і напрям залежить від поєднання факторів на усіх рівнях – державному, регіональному, окремих підприємств (рис. 1).

Процес формування та розвитку інтегрованих структур передбачає розроблення адаптаційного механізму до впливу зовнішніх факторів, що носить об'єктивний характер та не залежить від діяльності суб'єктів господарювання.

Можливість, здатність та готовність підприємств аграрно-промислового виробництва до участі в інтеграційних процесах виникають у рамках умов, створених під впливом факторів макрорівня, у складі яких необхідно виділити розвиток ринкового та антимонопольного законодавства, фіскальну, кредитну, експортно-імпорتنу політику, рівень, напрями та засоби державної підтримки учасників аграрно-промислового виробництва.

Регіональний рівень розвитку інтеграційних процесів регламентується рівнем розвитку регіонального агропродовольчого ринку, сектору комплементарних трансакційних інституцій, надійністю та характером контрактних зв'язків по продуктовій вертикалі, рівнем підтримки інтеграційних процесів на регіональному рівні. Ці фактори

Рис. 1. Ієрархічна система факторів розвитку інтеграційних процесів в аграрно-промисловому виробництві

Джерело: розроблено автором

формується частково за участі суб'єктів господарювання аграрного сектору.

Внутрішньогосподарські регульовані фактори об'єднують виробничі, економічні та фінансові умови учасників інтеграційних процесів та створених на їхній основі аграрно-промислових формувань. При цьому перші є спонукальними мотивами та визначальними умовами входження суб'єктів господарювання до інтегрованих структур. Другі формують параметри інтегрованого розвитку аграрно-промислового формування.

Доцільність комплексного аналізу впливу факторів на розвиток інтеграційних процесів у межах продуктових підкомплексів аграрно-промислового виробництва підтверджується їхнім сукупним впливом на усіх рівнях. Результатом такого впливу є налагодження інтеграційних зв'язків та активізація створення інтегрованих структур певних типів. Тому стимулювання або гальмування інтеграційних взаємодій, як правило, є наслідком посилення впливу окремих факторів у результаті зміни векторів державної економічної політики на макро-, мезо- та галузевому рівні.

Будучи інституціональним інструментом ринкової економіки, аграрно-промислова інтеграція значною мірою залежить від інституційного середовища, основною функцією якого Т.Г. Васильців визначає «досягнення взаємного співіснування значної кількості економічних агентів під час вирішення контрактних завдань» [12].

Розвиток аграрно-промислових формувань як суб'єктів інституціональної взаємодії тісно пов'язаний з розвитком формальних правил (конституція, законодавство, регулятивні акти) та неформальних обмежень (соціальні норми поведінки, традиції та звички, процедури і практики) у межах інституційних завдань забезпечення свободи підприємництва, функціонування ринку, контролю за інституціями суспільства, розвитку правової системи. Такий взаємозв'язок вніс значні корективи у розвиток окремих форм міжгалузевих та міжгосподарських взаємодій, що відобразилось на формах інтеграційних процесів, активізувавши їхній фінансово-економічний складник.

Розвиток ринкових відносин в аграрно-промисловому виробництві, а особливо зміна вектора його розвитку з орієнтацією на збут кінцевої продукції, а не сировини, зумовлює залежність розвитку інтеграційних процесів від кон'юнктури продовольчих ринків, конкуренції на них, рівня імпорту відповідної продукції. Адже вітчизняні аграрно-промислові формування, в тому числі, реалізують стратегію імпортозаміщення, яка набула більшої актуальності в період останньої фінансово-економічної кризи.

Зростання фінансової стабільності підприємств галузей, що не пов'язані з аграрно-промисловим виробництвом, особливо експортоорієнтованих сировинних, металургійної та інших галузей, спонукало до пошуку можливості диверсифікації їхньої діяльності на основі реінвестування вільного капіталу у сільське господарство та переробку промисловість у межах конгломератної інтеграції [13]. Такі процеси тісно чи іншою мірою пройшли апробацію у більшості країн із розвинутою ринковою економікою у різні періоди її розвитку, що, як правило, характеризувались галузевим розбалансованістю, а саме бурхливим розвитком промисловості та кризовим станом аграрного сектору.

Погоджуючись із думкою М.О. Кужелева про визначальний вплив теоретико-методичних основ функціонування капіталу на безсистемність та неефективність розвитку корпоративних відносин [14], зазначимо, що саме вартість землі як найбільш важливого складника аграрного капіталу сільськогосподарського підприємства має недостатнє відображення в економічних відносинах [15, 16]. Відсутність повноцінного ринку землі, який забезпе-

чує визнання її капіталом та відповідну вартісну оцінку, є основною причиною декапіталізації сільськогосподарських підприємств та формування диспаритетних відносин між учасниками конгломератної інтеграції. Такі відносини знайшли прояв у процесі придбання активів та передачі прав власності на цілі сільськогосподарські майнові комплекси непрофільним компаніям інших галузей економіки. Поряд із цим набули розвитку нові схеми інвестування, кредитування, авансування сільськогосподарських товаровиробників.

У сучасних умовах поступового подолання вітчизняною економікою наслідків фінансово-економічної кризи та виходу на траєкторію сталого розвитку видозмінюються фактори впливу на розвиток інтеграційних процесів в аграрно-промисловому виробництві, а метою їхнього впливу стає конкурентоспроможний розвиток інтегрованих структур окремих продуктових підкомплексів.

Звертаючись до зарубіжного досвіду ефективного розвитку аграрно-промислового виробництва, варто вказати на значні відмінності його етапів, зумовлені причинами економічного, природного, національного характеру. При цьому науковці схиляються до думки про первинність принципів кооперації та інтеграції у формуванні системи виробництва, переробки, реалізації продукції аграрного сектору, а практика аграрно-промислового виробництва передових країн в основі має функціонування великих та середніх інтегрованих формувань [17, с. 31].

Більшість дослідників, що аналізують історичні передумови сучасних інтеграційних процесів, вказують на їх початок, датований кінцем XIX століття і пов'язаний з посткризовим розвитком картельної форми взаємовідносин. Розвиток картелів у Німеччині, Франції, Великобританії, Австрії, США мав в основі добровільне об'єднання суб'єктів господарювання за угодами про квотування обсягів виробництва продукції, регулювання реалізаційних цін, умов продажу. Одночасно в економіці цих країн набувають стрімкого розвитку машинобудівні галузі, хімічна промисловість, що активізує індустріалізацію сільського господарства, в тому числі через інтеграційні процеси.

Розвиток інтегрованих структур в аграрно-промисловому виробництві зарубіжних країн протягом століть підпорядковувався процесам злиття та поглинання. Протягом XIX ст. великі та надвеликі гравці аграрного ринку формувались у процесі монополізації галузевих ринків. Натомість, прагнучи стабільності в умовах мобільних ринків, аграрно-промислове виробництво XX ст. позначилося процесами створення диверсифікованих підприємств.

Кооперативний рух у світовому аграрно-промисловому виробництві набув значної ваги, здійснюючи вплив на розвиток економіки більшості розвинутих країн та їхній суспільний розвиток. Загальна кількість кооперативів у світі коливається в межах 600 млн. Міжнародний процес їхнього об'єднання привів до створення Міжнародного кооперативного альянсу, до складу якого увійшли 170 національних спілок сімдесяти країн.

Світовий досвід підтверджує формування економічного механізму функціонування агровиробництва, сталість розвитку якого забезпечують процеси кооперації та інтеграції на основі різних моделей (західноєвропейської, північноамериканської, ізраїльської, японської та ін.). Вважаємо, що кожна модель потребує поглибленого вивчення з метою адаптації та використання окремих елементів у вітчизняній практиці з урахуванням особливостей окремих продуктових підкомплексів.

Результати сучасної зернової галузі комплексно формують великі інтегровані структури, автономні сільськогосподарські підприємства, фермерські та особисті селян-

ські господарства. Співвідношення результатів їхньої діяльності пов'язане з розвитком виробничих сил на галузевому та регіональному рівнях, і зі зростанням його рівня зростає складник великого інтегрованого бізнесу.

Масштабність процесів кооперації та інтеграції у межах продуктивних підкомплексів проявляється у розвитку таких їх форм, як горизонтальна, що передбачає об'єднання підприємств різних форм власності та господарювання однієї галузі; вертикальна – об'єднання учасників різних галузей продуктової вертикалі, конгломератна – об'єднання підприємств, не пов'язаних міжгалузевими відносинами [18; 19].

Горизонтальна інтеграція найчастіше притаманна підприємствам первинних стадій виробничого циклу (виробництво і зберігання зерна) на одному рівні паралельних ланцюгів виробничого циклу. Налагодження зв'язків між підприємствами-конкурентами на зерновому ринку, що спеціалізуються на виробництві однорідної продукції, відбувається у формі створення формальних і неформальних об'єднань (кооперативів, асоціацій, спілок, партнерств та ін.). Збереження малих та середніх підприємницьких структур в аграрному бізнесі пов'язано саме з динамікою процесів горизонтальної інтеграції, яку С.Б. Романишин та І.І. Мартинюк називають «доступною формою інтеграції дрібнотоварних сільськогосподарських виробників» [20]. Це пов'язано з особливостями аграрного виробництва у фермерських та особистих селянських господарствах, недосконалістю та недостатністю їх державної підтримки, техніко-технологічною відсталістю, значними виробничими ризиками, низькою кваліфікацією та обмеженим досвідом власників бізнесу.

У межах вертикальної інтеграції галузевої структури, об'єднуючись, формують структуру вищого рівня та стають незамінними, взаємопов'язаними, супідрядними її елементами. При цьому усі форми та типи аграрно-промислової інтеграції здійснюються у формах виробничої контрактації та інтеграції власності. У межах першої А.О. Гуторов характеризує довгострокові угоди між підприємством-інтегратором та сільгосптоваровиробниками або дилерами щодо обсягів та термінів постачання зерна. Інтеграція власності (корпоративна) передбачає часткове або повне володіння фірмою-інтегратором активами залежного підприємства [21]. Великі вертикально інтегровані за корпоративною моделлю агрохолдинги об'єднують два та більше послідовних технологічних цикли (виробництво зерна, первинна, вторинна переробка, дистрибуція). При цьому кожний учасник об'єднання орієнтується на кінцевий результат, що визначає ефективність його господарської діяльності та загальну ефективність і конкурентоспроможність вертикальної економічної системи загалом. М.А. Окландер вважає, що синергійний ефект виникає лише у разі, коли між компонентами системи існує координація на основі системного підходу [22, с. 78]. Інші автори попереджають про можливість позитивного та негативного (дисинергійного) прояву ефекту синергії, тобто синергійний ефект не завжди матеріалізується там, де його очікують. Із цієї точки позиції процес адаптування аграрно-промислового формування зернопродуктового підкомплексу передбачає як зовнішній вектор, так і внутрішній. У межах останнього відбувається врахування особливостей кожного учасника та внутрішньогосподарських факторів, а також факторів, продукованих безпосередньо процесом інтеграції.

Інтегровані за конгломератною формою структури зернопродуктового підкомплексу по суті є різновидами фінансово-промислових груп (формальних або неформальних), адже супроводжуються переливанням капіталу з фінансового до реального сектору. Тут можливий як

варіант прямого викупу підприємств, так і інвестування в окремі з них без зміни власника. І хоча дослідники називають таку форму інтеграції конгломератною диверсифікацією [23], проте невеликий відсоток потужних інвесторів за класичною схемою диверсифікують діяльність із метою зменшення ризиків та реалізації стратегії отримання ефекту від розвитку виробничого сектору зернопродуктового підкомплексу. На практиці такі капіталовкладення є засобом отримання короткотермінового зиску, зумовленого тенденціями розвитку зернового ринку.

І.М. М'ягих вбачає необхідність прив'язки алгоритму пошуку адекватних інтегрованих формувань до сучасних структурних змін в економіці та включення до обов'язкового переліку дій порівняльного аналізу різних форм і концепцій інтеграційних взаємодій з визначенням їхніх мотивів та впливу на результати діяльності суб'єктів інтеграції [24]. Автор оперує терміном «інтегровані бізнес-структури», визначаючи їх як сукупність неоднорідних за складом бізнес-одиниць, структурованих у м'якій або жорсткій формі. Часові та просторові межі такої структури ідентифікують її цілісність, а взаємозв'язки учасників визначають синергійний ефект.

Використання такого терміна вважаємо можливим для загальної характеристики створюваних у процесі інтеграції об'єднань, безвідносно до галузевої приналежності їхніх учасників. Ширшого використання набуло поняття інтегрованої структури як відкритої системи, побудованої на основі об'єднання економічних суб'єктів (добровільне чи примусове) з метою спільної діяльності, в основу якого покладено участь у капіталі або договірні відносини певного типу [25]. З позиції лексичних норм недоцільним видається вживання словосполучення «інтегроване об'єднання», адже згідно зі ст. 118 Господарського кодексу України «об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств із метою координації їхньої виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань» [26]. Отже, сама назва такої організації вказує на її інтегровану сутність.

Беручи до уваги сформульовані попередніми дослідниками інтеграційних процесів в аграрному секторі принципів формальні (правові основи створення, відносини власності, організаційно-управлінські особливості) та змістові (структурна будова, кількісні та якісні параметри зв'язків) характеристики аграрно-промислових структур, доцільно представити авторське трактування їхніх сутнісних основ. Таким чином, аграрно-промислове формування зернопродуктового підкомплексу розглядаємо як створену задля досягнення спільної мети на тимчасовій чи постійній основі динамічну систему відносно відокремлених учасників зернопродуктової вертикалі, що господарюють як цілком самостійні юридично та економічно суб'єкти ринкових відносин. Основною метою такої інтегрованої структури стає забезпечення та гарантування взаємовигідних (відносно рівних) економічних умов господарювання усіх учасників технологічного ланцюга через подолання проявів монополізму окремих із них.

Висновок. За різних рівнів розвитку інтеграційних процесів у межах регіонів та суб'єктів господарювання констатуємо початковий етап цього процесу між наукою та виробництвом, галуззю і територією тощо. Отже, за достатньої вивченості окремих аспектів інтеграційних взаємодій у продуктивних підкомплексах, у тому числі зернопродуктовому, залишається низка теоретико-методичних проблем, вирішення яких базується на поглибленому аналізі сучасного етапу розвитку економічних взаємовідносин у відкритих динамічних системах аграрно-промислового виробництва.

Список використаних джерел:

1. Плотнікова М.Ф. Аналіз хлібопродуктового підкомплексу в регіоні / М.Ф. Плотнікова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – Вип. 1 (33). – С. 55–64.
2. Сидоренко О.В. Формирование и развитие зернопродуктового подкомплекса: теория, методология, практика : Монография / О.В. Сидоренко. – Орел: Изд-во ФГБОУ ВО Орловский ГАУ, 2015. – 192 с.
3. Алтухов А.И. Зернопродуктовый подкомплекс страны: вопросы становления и развития / А.И. Алтухов // Никоневские чтения. – 2013. – № 18. – С. 67–69.
4. Черненко К.С. Особливості функціонування зернопереробного підкомплексу в Україні / К.С. Черненко, І.В. Віденко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». Вип. 4 (52). – 2012. – С. 50–54.
5. Галенко О.І. Формування зернопродуктового кластера в Південному регіоні / О.І. Галенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (6). – Т. 1. – Полтава : ПДАА. – 2013. – С. 61–67.
6. Погрішук Б.В. Інноваційна модель розвитку зернопродуктового підкомплексу України / Агросвіт. – 2009. – №16. – С. 11–15.
7. Яремчук Н.В. Методика оцінки ефективності управлінської діяльності в системі підприємств зернопродуктового підкомплексу [Електронний ресурс] / Н.В. Яремчук // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2636>
8. Парубок Н.В. Розвиток інтеграційних процесів у продуктивних підкомплексах АПК / Н.В. Парубок // Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 12. Частина 2. – 2015. – С. 52–55.
9. Капталан С.М. Теоретичні проблеми інтеграції в агропромисловому комплексі / С.М. Капталан // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 12. – С. 259–264.
10. Скопенко Н.С. Сучасні тенденції кооперації та інтеграції в АПК / Н. С. Скопенко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Збірник наукових праць. – К.: НАУ, 2010. – Вип. 25. – С. 179–184.
11. Олійник О.О. Соціально-економічна природа становлення і розвитку агрохолдингів / О.О. Олійник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 3 (19). – С. 106–109.
12. Васильців Т.Г. Формування інституційного середовища як передумова зниження рівня трансакційних витрат підприємництва в Україні / Т.Г. Васильців // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; відп. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2015. – Вип. 1(111). – С. 117–121.
13. Коваленко О.М. Місце і роль інтегрованих об'єднань у механізмі реформування харчової галузі [Електронний ресурс] / О.М. Коваленко // Ефективна економіка. – 2012. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3587>
14. Кужелев М.О. Капітал корпорації: методологія визначення сутності / М.О. Кужелев // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.11. – С. 193–198.
15. Остапчук С.М. Сутність та соціально-економічна значимість земельного капіталу в аграрній галузі / С.М. Остапчук // Економіка: реалії часу – 2014. – №2(12). – С. 165–174.
16. Федоров М.М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / М.М. Федоров. – Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 4–18.
17. Аюшеева А.О. Формирование интегрированных структур агропромышленного комплекса региона: проблемы и перспективы: монография / А.О. Аюшеева. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2013. – 153 с.
18. Пілявський В.І. Агропромислова інтеграція: види та організаційно-правові форми / В.І. Пілявський // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Випуск 2. Том 1. – 2011. – С. 207–214.
19. Мазур Г.О. Ринкові інтегровані форми територіально-виробничої організації регіонального АПК та їх результативність / Г.О. Мазур // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 3. Том 2. – С. 168–173.
20. Романишин С.Б. Горизонтальна інтеграція дрібних сільськогосподарських виробників / С.Б. Романишин, І.І. Мартинюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.2. – С. 281–287.
21. Гуроров А.О. Вертикально інтегровані структури у сільському господарстві: економічні засади формування та розвитку / А.О. Гуроров // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 120–130.
22. Окляндер М.А. Логістична система підприємства: монографія / М.А. Окляндер – Одеса: Астропринт, 2004. – 309 с.
23. Ілляшенко С.М. Системний аналіз поглядів різних вчених на стратегію диверсифікації / С.М. Ілляшенко, Г.О. Пересадько // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2008. – № 4 (28). – С. 3–8.
24. М'ягих І.М. Проблеми формування інтегрованих бізнес-структур (ІБС) / І.М. М'ягих // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – №37. – С. 66–70.
25. Чорна О.Ю. Інтегровані структури промисловості: сутність, поняття, класифікація / Економіка, менеджмент, підприємництво. Зб. наук. праць. – 2010. – №22(1). – С. 98–107.
26. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page5>

Анотація. В статтю обобщены теоретические подходы к развитию интеграционных процессов в аграрно-промышленном производстве и обоснована система факторов, определяющих динамику этого процесса в зернопродуктовом подкомплексе. На основе анализа принципиальных формальных и содержательных характеристик аграрно-промышленных структур представлено авторское трактование их сущностных основ.

Ключевые слова: зернопродуктовый подкомплекс, интеграция, кооперация, аграрно-промышленные формирования, устойчивое развитие.

Summary. The article presents a summary of theoretical approaches to the development of integration processes in agro-industrial production and substantiation of the factors determining the dynamics of these processes in grain products sub-complex. Author's interpretation of essential qualities of agro-industrial structures based on the analysis of their fundamental formal and content characteristics is presented in the article.

Key words: grain products sub-complex, integration, cooperation, agro-industrial formations, sustainable development.